

تخمه‌ها (۲)

پنجاه ترانه کودکان
مجموعه ترانه های بازی، لالایی
تولر، شادمانه و ...

زرگر، مسعود (۱۳۴۱). گردآورنده
 نغمه‌ها (۲) / گردآورنده مسعود زرگر. - تهران: آتنا، ۱۳۸۲
 ۱۰ ج: جدول، تصویر، عکس
 ISBN: 964 - 5586 - 66 - 6 (ج ۲)
 فهرست‌نویسی بر اساس اطلاعات فیبا
 ۱. ترانه‌های کودکان و نوجوانان ایرانی ۲. شعر کودکان - قرن ۱۴ الف. عنوان
 ۹ پ ۳ ز / ۴۹۹ PIR
 کتابخانه ملی ایران
 ۳ / ۱۸۵۱ ج |
 ۱۶۷۸۹ - ۸۲ م

تهران: خیابان انقلاب - بعد از پلچ شمیران - ایستگاه درختی - بزرگراه غربی
 شماره ۸۱۸ - طبقه سوم - تلفن: ۰۹۱۳۳۸۷۱۴۰۱ - ۰۹۳۲۹۰۰۳۲۷۰ - ۷۷۵۰۸۸۱۷

نغمه‌ها (۲)

گردآورنده: مسعود زرگر

چاپ اول: زمستان ۱۳۸۳

چاپ دوم: زمستان ۱۳۸۵

تیراژ: ۲۵۰۰ نسخه

چاپ: غزال

لیتوگرافی: مردمک

صحافی: دیدآور

ناظر هنری: جمال‌الدین اکرمی

حروفچینی و صفحه‌آرایی: سارا باقری

نقاشی روی جلد: جمال‌الدین اکرمی

گرافیک روی جلد: سعید صحابی

ناظر فنی: شرکت پیشروان اطلاع رسانی هزاره نوین

(مریم جهان بخت)

مواکزی بخش:

خانه ادبیات: ۶۶۹۵۳۶۰۶

بخش گزیده - ۶۶۴۰۰۹۸۷

حق چاپ و نشر محفوظ است.

فهرست الفبایی ترانه‌های کودکان (۲)

شماره	مطلع ترانه	نام ترانه	آهنگساز	شاعر	تصویرگر
	ای ایران، ای مرز پرگهر	ای ایران	روح الله خالقی	حسین گل گلاب	جمال الدین اکرمی
۱	ای ماه آسمانی امشب شدی کمائی	من و ماه	کمال الدین طراوتی	عباس یمینی شریف	فرشته نجفی
۲	بابابزرگ پیرم، دستشو من می گیرم	بابابزرگ	کمال الدین طراوتی	عباس یمینی شریف	فرشته نجفی
۳	بادبادکا من رفتم	بادبادکها	کارل آرف	احمد رضا احمدی	فرشته نجفی
۴	باران میاد شرشر شر	باران، برف، تگرگ	کمال الدین طراوتی	عباس یمینی شریف	فرشته نجفی
۵	باچشم دنیا را می بینم	من و دنیا	ناصر نظر	محمود کیانوش	کمال طباطبایی
۶	بپر بپر کبوتر خوش می پری کبوتر	کبوتر	بیزن کامکار	احمد شاملو	کمال طباطبایی
۷	پروانه کوچولو با بالهای خسته	پروانه کوچولو	بابک بیات	محمود کیانوش	کمال طباطبایی
۸	پیشی جونم چه بازیگوشی	پیشی جونم	ناصر نظر	محمد تقی کهنمویی	کمال طباطبایی
۹	توی آبی دریا	ماهی دریا	ناصر نظر	نظام وثایی	حمیدرضا اکرم
۱۰	جنگل سرسبز، باغ پر از گل	قشنگی‌ها	کمال طراوتی	محمد حاجی حسینی	محمد علی بسنی اسدی
۱۱	جیک و جیک و جیک گنجشک تولانه	جیک و جیک و جیک	ناصر نظر	جمال الدین اکرمی	پرویز کلاتری
۱۲	چو چو چو، ترن رو ببین	ترن رو ببین	تنظیم و اجرا: ناصر نظر		جمال الدین اکرمی

فهرست الفبایی ترانه‌های کودکان (۲)

شماره	مطلع ترانه	نام ترانه	آهنگساز	شاعر	تصویرگر
۱۳	خرگوش من چه نازه				مریم خسروی
۱۴	داداش کوچولویم، صبح که از خواب پامی‌شه				پرویز کلاتری
۱۵	دس دسی صدا میاد		فرشید رحیمیان	منیر و روانی پور	پرویز کلاتری
۱۶	دویدم و دویدم توی ایوان رسیدم	دویدم و دویدم		محمود کیانوش	پرویز کلاتری
۱۷	رو رو با قایق در مسیر آب	در مسیر آب	تنظیم و اجرا: ناصر نظر		حمیدرضا اکرم
۱۸	زرد و گللی رنگ به رنگ	پروانه زرد و گللی	سعید انصاری	پروین دولت آبادی	محمدعلی بنی اسدی
۱۹	ستاره چشمک زنون نشسته تو آسمون	ستاره	آندره آرزومانیان	میترا شیرین	حمیدرضا اکرم
۲۰	شاپرک جان تو که باز تا رسیدی رفتی	دوستی شیرین است	فرشید رحیمیان		جمال الدین اکرمی
۲۱	شاپرک می‌پرد بی صدا توی هوا	شاپرک و حلزون	محلی	جعفر ابراهیمی	مریم خسروی
۲۲	شب شد و مهتاب اومد	یه دریا	محلی فلسطینی	ناصر کشاورز	غلامعلی مکتبی
۲۳	شب بود و من از حیاط خانه	مادر	امیر بکان		عطیه مرکزی
۲۴	شد صبح و خورشید تابید و خندید	صبح شد	کمال الدین طراوتی	عباس یسینی شریف	پرویز کلاتری
۲۵	عروسک جون عروسک جون، دیگه شب شده	عروسک جون	ثمین باغچه بان	ثمین باغچه بان	پرویز کلاتری
۲۶	گرگ سیاهی در نیمه‌های شب	گرگ و شبان	تنظیم و اجرا: ناصر نظر		جمال الدین اکرمی
۲۷	گندمزار تو بسیار زیبایی	گندمزار	سعید انصاری	محمود کیانوش	جمال الدین اکرمی

فهرست الفبایی ترانه‌های کودکان (۲)

شماره	مطلع ترانه	نام ترانه	آهنگساز	شاعر	تصویرگر
۲۸	ماهی تو خواب خوش بود	خواب ماهی	فرشیدرحیمیان	شکوه قاسم‌نیا	حمیدرضا اکرم
۲۹	من صبح زود پامی شم	من صبح زود پامی شم			عطیه سهرابی
۳۰	من که به این فشنگی‌ام	قو قو قو قو			جمال الدین اکرمی
۳۱	من یک کبوترم مستانه می‌پریم	کبوتر	بیژن کامکار		محمدعلی بنی‌اسدی
۳۲	موش موشک آسه برو آسه بیا		آندره آرزومانیان	میترا شیرین	غلامعلی مکتبی
۳۳	میهن ما ایران بهشت جاویدان	بچه‌های ایران	حسین دهلوی	محمدتقی کهنمویی	جمال الدین اکرمی
۳۴	ناز و عزیز در دونه‌ام		آندره آرزومانیان	میترا شیرین	محمدعلی بنی‌اسدی
۳۵	هر شب سر شب سامان نازی		غلامرضا شاهرودی	اختر پورشیرازی	حمیدرضا اکرم
۳۶	یک شب در خواب دیدم	خواب دیدم		آذر آریانپور	پرویز کلاتری
۳۷	یه خروس نازی دارم				جمال الدین اکرمی
۳۸	یه شب که برف نشسته بود رو درخت	بلبل	بیژن کامکار		حمیدرضا اکرم
۳۹	یه شب مهتاب ماه میاد تو خواب	کودکانه (شبانه ۲)	اسفندیار منفر دزاده	احمد شاملو	هدی حدادی

بازی‌ها

شماره	مطلع ترانه	نام ترانه	آهنگساز	شاعر	تصویرگر
۴۰	حمومک، مورچه‌داره	حمومک، مورچه..	فرشید رحیمیان	فولکلور	غلامعلی مکتبی
۴۱	کلاغ پر کلاغ پر	کلاغ پر	فرشید رحیمیان	منیر و روانی پور	جمال الدین اکرمی

عید و نوروز

شماره	مطلع ترانه	نام ترانه	آهنگساز	شاعر	تصویرگر
۴۲	بارون ریزه ریزه از آسمون	نوروز	بیژن کامکار		پرویز کلاتری
۴۳	هوای نوبهاران، نم‌نم باران	عید	سعید انصاری	اسداله شعبانی	جمال الدین اکرمی

فصل‌ها

شماره	مطلع ترانه	نام ترانه	آهنگساز	شاعر	تصویرگر
۴۴	بهار این فصل زیبا	بهار	آندره آرزومانیان	میترا شیرین	جمال الدین اکرمی
۴۵	پرنده باز می‌خونه	تابستان			جمال الدین اکرمی
۴۶	زرد و زرد و زرد برگ‌ها خشکیده	پاییز		منیر و روانی پور	جمال الدین اکرمی
۴۷	برف میاد گوله	زمستان	بیژن کامکار		جمال الدین اکرمی

پنجاه ترانه کودکان ۱۷

لالایی‌ها

شماره	مطلع ترانه	نام ترانه	آهنگساز	شاعر	تصویرگر
۴۸	روشن شد چراغ شبها	لالایی عروسک		مصطفی رحمان دوست	جمال‌الدین اکرمی
۴۹	شب که می‌رسد مادر بزرگم	لالایی مادر بزرگ	فریبرز لاجینی		جمال‌الدین اکرمی

سخن گردآورنده

چگونگی تهیه و تدوین مجموعه نغمه‌ها

پسرکم ماهور، هر روز که از مهدکودک باز می‌گشت، شعرها و ترانه‌هایی که در مهدکودک یاد گرفته بود، برایم می‌خواند. کودک با اصرار، از پدر انتظار همراهی و همگامی داشت. از پدری با مشغله‌های ذهنی فراوان و البته متفاوت از ذهن کودک.

مدتی این همراهی و همگامی به گونه‌ای ناقص ادامه داشت تا روزی که بایکدیگر به تصمیم مشترکی دست یافتیم که هرگاه شعر و ترانه جدیدی یادگرفت آن را برایم بخواند و من یادداشت کنم، (پس از گذشت حدود سه سال، هنوز هم یادداشت کردن ترانه‌ها و شعرها ادامه دارد) تا با نسخه مکتوب این ترانه‌ها، بتوانم بهتر با کودک همراه شوم...

پس از چاپ و استقبال گسترده از کتاب **جاودانه‌ها جلد اول***، ضرورت چنین کاری - جمع آوری ترانه‌های کودکان - اما برای کودکان ایران، خانواده‌ها و مهدهای کودک، به شدت احساس می‌شد. این ضرورت تقریباً از ۸-۷ سال پیش با جمع آوری محدود ترانه‌های کودک برای مجموعه ۵ جلدی «فرهنگ جامع ترانه‌ها، تصنیف‌ها، سرودها، لالایی‌ها، ترانه‌های محلی و...»** با اختصاص یک فصل نسبتاً مفصل به بخش ترانه‌های کودک با ذکر نمونه‌هایی، عملی شد، اما با اتفاقی، جنبه ضرورت همه جانبه و کاربردی آن عملی تر شد. این اتفاق زمانی صورت گرفت که پسرکم ماهور از مهد باز می‌گشت و...

* - جاودانه‌ها (۱)، پانصد ترانه و تصنیف خاطره‌انگیز، به انضمام سرودها، ترانه‌های محلی و لالایی‌ها، گردآورنده:

** - ر.ک. به کتاب «جاودانه‌ها جلد اول»

مسعود زرگر، نشر آتنا، چاپ پنجم، ۱۳۸۳، ۸۱۸ صفحه.

۱. من و ماه*

مدت اجرا: ۳' / ۲۳"

ای ماهِ آسمانی
امشب شدی کمانی
می‌آورد به دل‌ها
نورِ تو شادمانی

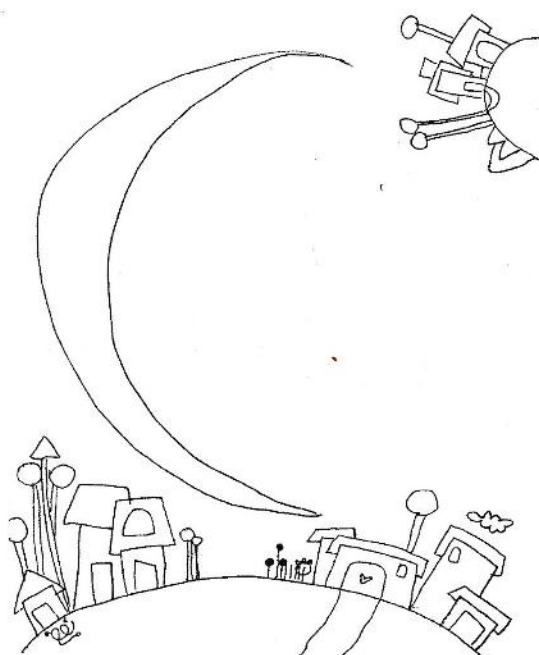
روز از تمام چشم‌ها
خود را کنی تو پنهان
خواهی تو را نبینند
شب می‌شوی نمایان

ای ماهِ شب پرستم
من در پی تو هستم
شب‌ها به روی‌زیبات
(چشمان خود نبستم) ۲

تا کم گمک کنم ناز
با من بخوانی آواز
بازی کنیم و شادی
با هم کنیم پرواز

نه! نه! در آسمان باش
بین ستارگان باش
آنها چو کودکانند
(مادر برایشان باش) ۲

(تکرار از اول تا آخر)

پس از گذشت مدتی، تعدادی ترانه جمع آوری شد، به اضافه ترانه هایی که از قبل جمع آوری کرده بودم تا اینکه... نوارهای ترانه کودکان، کتابها، مجله ها و... جمع آوری و با همت و همکاری همکاران در دفتر پژوهشی موسیقی آوازی کودکان، این مجموعه تهیه، تدوین و چاپ شد. اما پیش از چاپ این مجموعه، من و ماهور از این کتابها (نغمه ها) بسیار استفاده کرده ایم: برای هم ترانه خوانده ایم، با هم بازی کرده ایم، با ترانه های لالایی خوابیده ایم، با هم یا برای هم دست زده ایم، با شادیانه ها، برای هم و با هم رقصیده ایم...

با ترانه، با هم حرف زده ایم

با ترانه، با یکدیگر بازی کرده ایم

با ترانه، پایکوبی کرده و رقصیده ایم

با ترانه، یادگرفته ایم

و با ترانه، زندگی کرده ایم...

این مجموعه با همکاری و همیاری دوستان و همراهان به سرانجام رسید:

- تمامی همکاران دفتر پژوهشی موسیقی آوازی کودکان (نشرآتنا)

- جناب آقای احمد عباسیه کهن مدیر نشرآتنا

- شورای کتاب کودک (خانمها: توران میرهادی، نوش آفرین انصاری و منصوره راعی)

- سرکار خانم نسرين صديق

- جناب آقای جمال الدین اکرمی

و اعضای انجمن تصویرگران کودک

با احترام

مسعودزرگر

زمستان ۱۳۸۳

۳. بادبادک‌ها*

مدت اجرا: ۱' / ۱۶"

بادبادکا، من رفتم
سوي كوچه تنگ
بادبادکای رنگارنگ
پرواز کنید اون بالاها
دستون باز بالتون باز

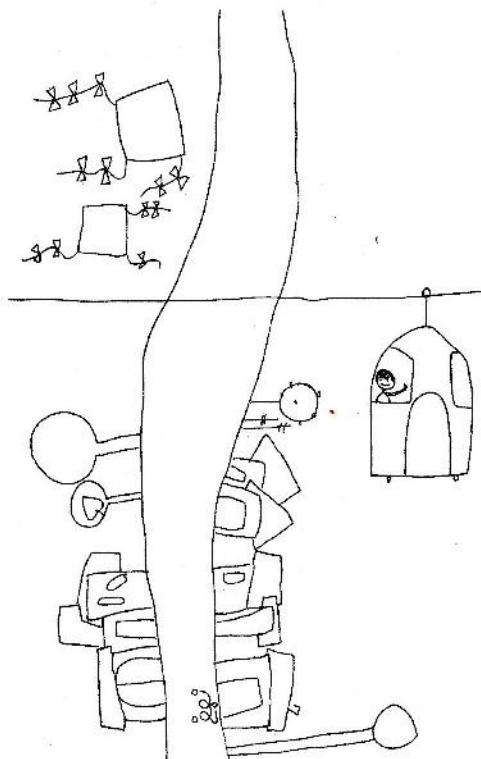
بگوئید:

آفتاب مهتاب چه رنگه

بادبادکا، من رفتم
سوي كوچه تنگ
بادبادکای رنگارنگ
پرواز کنید اون بالاها
دستون باز بالتون باز

بگوئید:

آفتاب مهتاب چه رنگه

جایگاه شعر و ترانه در زندگی کودکان

هر چند هیچکدام از ما، لالایی‌های مادرانه را در کنار گهواره‌هامان به خاطر نمی‌آوریم، اما سرداب تاریخ و نموری را به یاد دارم که خوابیده بر پلاسی نیم‌بافته، به آوای کوبه‌های دفتین مادر بر پودهای فرش دل می‌دادم و گلایه‌های آهنگین‌اش را در میانه بیداری و رؤیا به خاطر می‌سپردم. ترانه‌ها، غنی‌ترین زمزمه‌های دیرین آدمی است که هنگام کار و تلاش، جشن و شادمانی، حماسه و رزم، اندوه و دلنگی بر زبان آورده می‌شده و همچون سرودها و تصنیف‌ها، سرشار از حس و عاطفه است و دیرینه‌ترین ارتباط میان واژه و موسیقی به شمار می‌رود.

محمود کیانوش، شاعر دیرین کودکان، شباهت فراوانی میان خواسته‌های انسان نخستین و کودک می‌بیند.^۱ به باور او تمایل کودک به جست و جوی وزن در شعر و گرایش به موسیقی، همان ویژگی‌های انسان نخستین در یافته‌های موسیقایی اوست. با اندکی شک و تردید، می‌توان چنین باور داشت که انسان نخستین، پیش از درک شعر و آفرینش شگفتی‌های ادبی در کارکرد واژگان، به ظرفیت‌های موسیقی آواها در کلام دست یافته و سپس نظم موزون کلمات، پیوند میان موسیقی و واژه‌ها را پدید آورده است. **کیانوش** می‌گوید: «کودک زیبایی کلامی را در موسیقی باز می‌یابد. کودک معانی را با موسیقی می‌آموزد، و هنگامی که سخن گفتن را در حد معانی قابل ادراک جهان خود آموخت، بیشتر به سخنی می‌گراید که سرشار از موسیقی و زیبایی باشد...»^۲ و می‌افزاید: «هنگامی که ما بزرگها می‌خواهیم کودکان خود را سرگرم کنیم، دانسته یا ندانسته، منطق آنها را در بازی و آواز می‌پذیریم [...] **اتل متل توتوله / گاو حسن چه جوره / نه شیر داره، نه پستون** [...] کودک با این شعر مهمل (nonsense poetry) هم آواز می‌خواند، هم بازی می‌کند. در این شعر پندی نیست، حکایت با ربط و معنایی نیست، پیامی نیست، اما در آن موسیقی هست، موسیقی دوگانه وزن و قافیه هست، آهنگ و برآهنگ (point & counter point) هست، همان چیزی که کودک در بازی به آن نیاز دارد»^۳.

ترانه‌ها به فراوانی چنین نیازی را در کودک فراهم می‌سازد. در ساختار ترانه‌ها، بیش از آن که شاعران رسمی نقش داشته باشند، کودکان در بازی‌ها و بزرگسالان در متل‌ها و قصه‌پردازی‌هایشان برای کودکان به آن علاقه نشان داده‌اند.

۱- نگاه کنید به مقاله: شعر، زبان کودکی انسان، محمود کیانوش، نشریه نهمین جشنواره کتاب کودک و نوجوان، کانون پرورش

فکری کودکان و نوجوانان، بهمن ۱۳۷۹.

۲- شعر کودک در ایران، محمود کیانوش، تهران: انتشارات آگاه، ۱۳۵۵، ص ۱۵

۳- منبع پیشین، ص ۱۸

چه مادرانی که لالایی‌های شبانه‌شان، کودکان آینده را با نخستین واگویه‌های آهنگین آشنا کرده است.

ترانه‌ها، گاه همچون لالایی، به تنهایی خوانده می‌شده و گاه هنگام جشن و پایکوبی، رزم خواهی و حماسه جویی، به شکل گروهی بازخوانی می‌شده و ادبیات شفاهی را از آهنگ و زمزمه سرشار می‌کرده است، بی آنکه نامی از نخستین سراینده‌گانش بر جای مانده باشد. ترانه‌های عاشقانه، میهنی، پندآمیز، لالایی، هزل، شادمانه، حماسی، سوگ سروده، کودکانه و ترانه - بازی، گونه‌های چندگانه ترانه‌ها به شمار می‌رود.

کاربردی بودن ترانه‌ها در لحظه‌های کار، شادی، بازی و دیگر لحظه‌های زندگی، زمانی قوت می‌گیرد که عنصر موسیقی به آن افزوده شود و این به معنای توجه ویژه به نیازمندی‌های اصلی کودکان است.

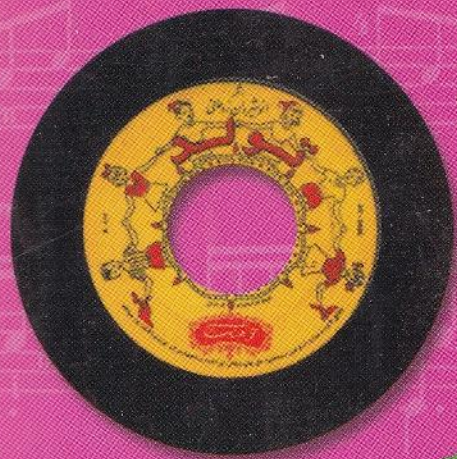
بسیاری از ترانه - بازی‌ها و لالایی‌ها، نخستین کارکرد ترانه‌های کودکانه است که پیشینگی آن‌ها به دورترین سخن‌سرایی‌های نخستین باز می‌گردد و هنوز هم کودکان به آن علاقه نشان می‌دهند. ترانه بازی‌هایی چون: *رفتم به باغی / دیدم کلاغی / کلاغ زاغی / سنگی برداشتم / زدم به پیش...* و یا ترانه - لالایی: *لالا، لالا، گل لاله / نکن گریه، نکن ناله / که مادر به فدات میشه / فدای اون چشات میشه*، نمونه‌هایی از ره‌یافته‌ترین ترانه‌ها به زندگی کودکان به شمار می‌رود. هر چند نشانی از نخستین ترانه‌سرایان در دست نیست، اما تلاش پژوهشگرانی چون: *ژوکوفسکی، کوهی کرمانی، صادق هدایت، علی نقی وزیری، صمد بهرنگی، انجوی شیرازی، صبحی مهتدی و مهدی آذربیدی* در جمع‌آوری افسانه‌ها، مثل‌ها و ترانه‌های عامیانه در ایران، تلاشی در خور و بایسته است که گنجینه‌هایی سرشار از زمزمه و خاطره، گردآورده.

سرودها و ترانه‌ها را می‌توان آغاز راه‌های دستیابی به شعر محض قلمداد کرد. به این ترتیب دور از ذهن نیست اگر برای ترانه‌ها، هیجانه‌ها و شعرهای عامیانه ارزشی همپایه شعر محض قایل شویم و پرداختن به آن رازمینه ساز گرایش‌های بعدی کودکان به موسیقی و شعر محض قلمداد کنیم. فرایندی که کتاب حاضر، می‌تواند چشم اندازی ارزشمند برای دستیابی به آن به شمار آید.

کتاب حاضر، تلاش تازه‌ای است برای راه‌یابی ترانه‌ها به خلوت کودکانی که نغمه‌های کهن را نشنیده‌اند و یا مجالی برای همخوانی‌های شادمانه‌شان فراهم نیامده و نیز مجالی برای راهبرد ترانه‌سرایان، آهنگ‌سازان، و مربیان موسیقی کودکان و مهدهای کودک است که با گنجینه سرشار نغمه‌های آشنا و یا فراموش شده همراه شوند و راهیابی آن‌ها را به دنیای کودکان، بخشی از وظایف دیرپای خود بشناسند.

جمال‌الدین اکرمی

زمستان ۱۳۸۳

... مجموعه کتاب های نغمه ها (در ۱۰ جلد) اثر مرجعی است که سال ها خلا آن در میان خانواده ها، کودکان، مریبان مهدهای کودک، مدارس پیش دبستانی و ... احساس می شد. مجموعه نغمه ها کاری است کارستان با همتی والا و شایسته سپاسی فراوان. اما ای کاش در همان چاپ اول، این مجموعه همراه با نت ترانه ها بود...

توران میرهادی (خمارلو)

دبیر اجرایی فرهنگنامه کودکان و نوجوانان

بتهوون
مرکز موسیقی بتهوون شیراز

ISBN: 964-5586-66-6

